

their semantic groups. The sentence construction with the abovementioned predicates is defined. The analysis of special characteristics of the all-around action predicates is related to the syntax dependency topic. The research shows that this group of predicates functions as impersonal and has its specific lexical meaning. It denominates natural, physical processes, atmospheric effects, natural phenomena which are limited in their expression by certain frames and they denote the action of natural power. The semantic grounds for outlining predicates of the action and the all-around action are the difference between active and passive subject. In the article it is determined that the semantic and syntax dependency of the all-around process subject has a zero expression. The theoretic statements are proved by the examples selected out of modern Ukrainian texts of various styles.

Key words: a semantic and syntax structure of a sentence, a predicate, the all-around action subject, the semantic and syntax dependency.

Стаття надійшла до редколегії
11.07.2013 р.

УДК 811.161.2' 367.332

Олександр Межов

Ад'єктивне функціонування іменників у синтаксичних словосполученнях

Статтю присвячено актуальним проблемам теорії синтаксичної транспозиції та ад'єктивному функціонуванню відмінкових і прийменниково-відмінкових форм іменника; висвітленню явища синтаксичної ад'єктивації. Теоретичну проблематику розглянуто на тлі морфологічної й синтаксичної структур сучасної української літературної мови. Визначено синтаксичний ад'єктивний потенціал відмінкових і прийменниково-відмінкових форм, його поповнення за рахунок іменників та їхніх функціональних еквівалентів. Проаналізовано співвідношення синтетизму й аналітизму в граматичній системі мови, зовнішньої (ад'єктивної) спрямованості вихідних іменникових слів. Визначено семантичні різновиди, прийменниково-відмінкові засоби вираження та особливості деривації субстанційно-атрибутивних й адвербіально-атрибутивних семантем в іменникових словосполученнях як складниках семантично неелементарних простих речень сучасної української літературної мови.

Ключові слова: іменник, транспозиція, синтаксична ад'єктивація, відмінкова форма, атрибут, ад'єктив.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ад'єктиви вказують на ознаку предмета, виступаючи в присубстантивній позиції простого неелементарного речення. Ознака – це особливість, властивість предмета, яка не підлягає часовим змінам, вона невід'ємна від нього, є його природною суттю, постійно супроводжує його; є показником існування самого предмета, його кваліфікатором і передана мовними одиницями, виступає як його атрибут [1, с. 93]. Основні морфологічні репрезентанти ад'єктивної функції – це прикметники, а інші частини мови, зокрема іменники, можуть набувати її внаслідок транспозиції в синтаксичну сферу прикметника. У сучасній українській граматиці ґрунтовнішого опрацювання потребує саме синтаксична ад'єктивація відмінкових і прийменниково-відмінкових форм іменників, що супроводжується їхнім семантичним ускладненням, а також дериваційними перетвореннями елементарного простого речення в підрядне іменникове словосполучення. Ці та багато інших проблем зумовили вибір теми та **актуальність** пропонованого дослідження.

Аналіз досліджень цієї проблеми. У сучасній українській граматиці явище ад'єктивації досліджували І. Р. Вихованець [2–4], К. Г. Городенська [3–5], М. Я. Плющ [6], О. К. Безпояско [1] та ін. У їхніх працях звернуто увагу на некатегорійне вираження атрибутивних відношень на рівні безприйменникових і прийменниково-відмінкових словоформ, інфінітивів, особових форм дієслова, прислівників, зумовлене їх постпозицією стосовно опорного субстантива, а також явищами семантичної компресії. Атрибутивні компоненти, на думку К. Г. Городенської, ґрунтуються на атрибутивних відношеннях, які становлять специфічний тип, перехідний від семантико-синтаксичних до відношень формально-синтаксичного характеру [5, с. 96]. Як стверджує І. Р. Вихованець, «у граматичній системі мови атрибутивні відношення становлять специфічний тип відношень, що поєднують у собі формально-синтаксичні і наближені до формально-синтаксичних семантико-синтаксичні ознаки» [2, с. 157]. Такі особливості атрибутивних відношень зумовлені їх вторинністю, похідністю від інших відно-

шень. Компоненти будь-якої семантики, будучи залежними від іменника, указують на ознаку позначуваного цим опорним іменником предмета. Трансформована присубстантивна ознака має своєю базою вихідні семантими зі значенням власне-ознаки (якості) й значеннями іншої природи (дії, процесу, стану, посесивності, місця, часу, причини, мети, суб'єкта, об'єкта тощо). Поширюючись на залежні присубстантивні компоненти будь-якої семантики, атрибутивні відношення та атрибутивні семантими, як переконують сучасні дослідники дериваційного синтаксису української мови, не становлять суто семантичних сутностей [2, с. 158; 3, с. 182; 5, с. 86]. Через те за якоюсь мірою формальними атрибутивними відношеннями нерідко приховано різнотипні семантико-синтаксичні відношення: суб'єктні, об'єктні, адресатні, інструментальні, локативні, темпоральні, причинові, цільові, посесивні, матеріально-речовинні, квантитативні, які виникають унаслідок транспозиції відповідних семантем зі своїх первинних субстанційних позицій в ад'єктивну. Саме ці процеси синтаксичної деривації потребують особливої уваги.

Мета статті – комплексний аналіз особливостей функціонування іменників в атрибутивній позиції словосполучення, що передбачає розв'язання таких **завдань**: детальний опис семантичних різновидів субстанційно-атрибутивних й адвербіально-атрибутивних семантем, прийменниково-відмінкових засобів їхнього вираження в сучасній українській літературній мові; з'ясування впливу морфологічних варіантів на семантичну диференціацію ускладнених атрибутивних семантем та їхнє лексичне наповнення; визначення дериваційних особливостей ускладнених атрибутів. Дослідження побудовано на реченневих конструкціях, дібраних із різностильових текстів сучасної української літературної мови.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Субстанційні та адвербіальні відмінкові й прийменниково-відмінкові форми іменників можуть пересуватися в ад'єктивну позицію, унаслідок чого утворюються два типи складних семантем – атрибутивно-субстанційні та атрибутивно-адвербіальні. Серед першого найбільш продуктивні в сучасній українській мові репрезентовані родовим відмінком атрибутивно-суб'єктні та атрибутивно-об'єктні компоненти, які функціонують у присубстантивній позиції словосполучення в структурі простого семантично ускладненого речення, поєднуючи семантико-синтаксичні та формально-синтаксичні ознаки. «У первинному функціонуванні родовий відмінок, – на думку І. Р. Вихованця, – являє собою внутрішньовідмінкову семантико-синтаксичну транспозицію називного і знахідного відмінків відповідно із суб'єктною та об'єктною функціями і водночас зовнішню (частиномовну) формально-синтаксичну транспозицію в ад'єктивну сферу» [4, с. 71]. Така транспозиція супроводжує перетворення речення з дієслівними або прикметниковими предикатами й називним суб'єкта та знахідним об'єкта на іменникове словосполучення з опорними віддієслівними й відприкметниковими іменниками та залежним родовим атрибутивно-субстанційним. Родовий відмінок у функції атрибутивного суб'єкта є наслідком транспозиції називного суб'єктного, пор.: *Мату співає і Спів матері долинав із саду*, тоді як родовий атрибутивно-об'єктний безпосередньо ґрунтується на називному об'єкта пасивних конструкцій і опосередковано (через називний) на знахідному об'єкта активних конструкцій, пор.: *Професор написав монографію* → *Монографія написана професором* → *Написання монографії професором*. На субстанційну семантику родового при іменниках-дериватах нашарований формально-синтаксичний зміст атрибутивності, тому його кваліфіковано атрибутивним суб'єктом або атрибутивним об'єктом. Із-поміж усіх залежних від іменника відмінкових форм родовий виступає спеціалізованим на вираженні ад'єктивної функції відмінком. Його ад'єктивна сфера серед усіх інших виявів зовнішньої транспозиції є транспозиційним ядром та основною ланкою функціонування.

Атрибутивно-суб'єктні форми вживані при віддієслівних і відприкметникових іменниках, а атрибутивно-об'єктні – лише при віддієслівних. Відповідно до семантики опорного відпредикатного іменника родовий суб'єкта охоплює функції діяча, носія стану, носія процесу та носія якісної ознаки: *Брат повернувся* → *повернення брата*; *Дівчина хвилюється* → *хвилювання дівчини*; *Липи цвітуть* → *цвітіння лип*; *Мату ніжна* → *ніжність матері*. Опорні відпредикатні іменники дериваційно співвідносні з дієслівними або прикметниковими предикатами речення, а залежний родовий відмінок іменника ґрунтується на номінативі підмета. Грамема родового відмінка в значенні суб'єкта функціонує при віддієслівних дериватах, похідних переважно від неперехідних дієслів. Опорний компонент словосполучень – віддієслівний іменник із семантикою руху (*прихід, біг, політ, рух, переміщення, пересування, плин, повернення*), процесуального стану (*набубнявіння, квітування, википання*,

загусання, старіння, дихання, випаровування, воскресіння), творення певних звуків (курликання, нявкання, мукання, квоктання, сичання, кректання, цвірінькання, щебет, свист, шум), розмови, мовлення (розмова, гомін, бубоніння, спів), розумової діяльності-стану людини (міркування, мудрування, мислення) тощо. Напр.: *Вона зупинилася на розі, подивилася на швидкий **плин трамвайів, автомашин*** (М. Чабанівський); *Вуглекислий газ – відносно важкий... Він не піднімається вгору, якщо не буде **переміщення повітря*** («Фізична хімія»); *Білий холод весни, сивий дим тишини **Вже плывуть у ясне воскресіння весни*** (В. Гей); *Дихання листків не припиняється і на світлі* («Географія рослин з основами ботаніки»); *Випаровування води сприяє руху води в рослині* («Біологія»); *З вікон чулося грайливе **цвірінькання горобців, пронизливі посвисти ластівок, раз по раз долітав голосний півнячий спів*** (Ю. Збанацький); *Коли ж трактори наближались – **щебет жайворонка танув*** (Ю. Яновський); *Згрібають діти каштановий лист І пісеньки наспівують своєї, **Синиці передражнюючи свист*** (М. Рильський); ***Шум акацій*** (П. Тичина); *Ідуть під **спів** прощальний **півня** Без вороття, без вороття...* (В. Сосюра); *Мені цікаво знати, що відповіла старшина і військо, а не безглузді **пацуквання пана*** (З. Тулуб); *До **міркувань командира** прислухалися* (Ю. Смолич). Утворення віддієслівних іменників від перехідних дієслів і їхнє функціонування із залежним родовим в іменникових словосполученнях має дещо інший характер. Орієнтований на назви людей та інших істот, родовий безприйменниковий відмінок тут виражає значення носія ознаки, а прийменниково-відмінкова форма, представлена назвами істот або неживих предметів, – об'єкту семантику, напр.: *Хлопець кохає дівчину* → *кохання хлопця до дівчини*; *Козаки перемогли ворога* → *перемога козаків над ворогом*.

Функціонування родового атрибутивного суб'єкта характерне й при відприкметникових іменниках. Механізм формування словосполучень із відприкметниковим субстантивом тотожний трансформаціям власне-дієслівних речень. Вихідною базою синтаксичної деривації є речення з прикметниковим присудком і називним підметовим відмінком, пор.: *Букет був вишуканий і простий* → *Вишуканість і простота* букета із семи стебел натякає на урочистість («Сучасність»). Родовий носія якісної ознаки функціонує при відприкметникових іменниках із найпродуктивнішим суфіксом -ість (*буденність, витонченість, досконалість, милозвучність, оригінальність, свіжість*), суфіксами -ств(о), -цтв(о), -зтв(о) (*недбальство, простацтво, убозтво*), -изн(а) (*голубизна, жовтизна, крутизна*), -от(а) (*гордота, мертвота, слабота*), -j(а) (*безмежжя, безбережжя, могуття, здоров'я*), -інь (*височінь, далечінь, широчінь*), при безсуфіксних іменниках (*краса, синь, зелень, спокій*), напр.: *Туман, волога, **свіжість** літньої **ночі** студили гарячу голову* (Гр. Тютюнник); *Але більшість козаків ... мріяла про власний хутір та родинне кубло десь у зеленій **безмежності Дикого Поля*** (З. Тулуб); *Досить малого недогляду, **недбальства робітників**, і може статися нещасний випадок* (О. Донченко); *І земля її стрічала Хлібом, свистом солов'їним, **Хмар** веселим **безбережжям**, Морем росяних лугів* (А. Малишко); *Основоположник української літератури [Шевченко] перший, хто підняв українську мову на **височінь справжньої літературної мови*** (М. Рильський); *Дивись на **зелень верб, на трави*** (В. Шевчук); *...голубий **спокій неба**...* (П. Загребельний).

Родовий від назв неживих предметів часто виражає значення об'єкта. Похідні субстантивні словосполучення з об'єктними відношеннями безпосередньо утворені не від дієслівних словосполучень з опорним перехідним дієсловом, а від пасивних конструкцій. Типовими похідними словосполученнями є тричленні субстантивні словосполучення на зразок *захоплення фортеці військом, написання вірша поетом, відвідування музею учнями* і под. з характерним орудним відмінком носія ознаки, похідним від орудного діяча пасивних речень, який, зі свого боку, походить від називного діяча в активних конструкціях: *Поет написав вірш* → *Вірш написаний поетом* → *написання вірша поетом*. Віддієслівні іменники, які валентно передбачають родовий відмінок з об'єктом значенням, переважно вказують на дію, зокрема: творення, вид діяльності (*друкування, копання, малювання, написання, прядіння, сіяння*), більший або менший ступінь інтенсивності дії (*гасіння, коптіння, руйнування, нищення, чищення, шматування*), переміщення у просторі (*переміщення, пересування, транспортування*), неповноту дії (*надрізування, підсолоджування, підсолювання*), наближення дії до завершального етапу (*доклеювання, докошування, дописування*), надмірну дію (*переїдання, перегрівання, передозування*), повторність дії або інший її вияв (*переписування, перемірювання, переклеювання*), покривання, дію певною речовиною (*вапнування, лакування, фарбування, удобрення*), рідше стан (*відчуття*), напр.: *малювання портрета, шматування тканини, транспортування вантажу*,

надрізування дошки, доклеювання шпалер, передозування ліків, переписування нот, лакування підлоги, відчуття краси. Напр.: Його проект знищення **Врангеля** мало не закінчився трагічно для нього самого (Ю. Яновський); О. Довженко одним із перших у великій художній літературі виступив проти **нищення пам'яток** старовинного народного мистецтва («Слово і час»); Багато хто з повстанців добре уже знав цей махновський спосіб **руйнування залізниць** (О. Гончар); От така і мова була в Дмитра: Не з **відчуття краси** приходила вона, а з **відчуття** суворої пережитої **необхідності** (М. Стельмах).

Отже, перемістившись в атрибутивну позицію, родовий суб'єкта й об'єкта при віддієслівних іменниках і родовий носія ознаки при відприкметникових іменниках набувають ад'єктивних властивостей і функціонують, відповідно, як атрибут – суб'єкт і атрибут – об'єкт, що виступають керованими (валентно поєднаними) компонентами. Закладені у вихідному дієслові й у предикативному прикметникові субстанційні валентні потенції збережені у віддієслівних і відприкметникових іменниках.

У присубстантивну (ад'єктивну) позицію можуть пересуватися й прийменниково-відмінкові форми з інструментальною, локативною та адресатною семантикою, формуючи, відповідно, складні атрибутивно-інструментальні, атрибутивно-локативні й атрибутивно-адресатні семантики.

Поширеною в мові є атрибутивно-інструментальна семантика, виражена іменником у родовому відмінку з прийменником з (*із*), що вказує на ознаку позначуваного предмета за матеріалом, із якого він виготовлений, напр.: *Вгорі на стінах висіли гірлянди з сосни* (А. Головка); *Плащі із льону, як нейлону, блищать на плечах лип і кленів...* (Д. Павличко); *Над доріжкою з асфальту дві берізки обнялись* (В. Сосюра); *Ця земля не знала жодного мосту з каменю* (П. Загребельний); *Чи це теж снопи із червоної пшениці...?* (М. Стельмах); *У картузах із парусини Комбайн комбайнові гука* (М. Вінграновський); *Мати з дочкою стрічали гостей, ... садовили за стіл, пригощали, узваром з групи напували* (К. Гордієнко). Присубстантивна позиція прийменниково-відмінкової форми зі значенням засобу-матеріалу для виготовлення чи утворення чогось є наслідком нейтралізації предикативної дії *зробити, виготовити, скласти, зібрати, сконструювати, приготувати, змурувати, зліпити* й под.

В обмежених лексичних умовах при опорних іменниках із просторовою семою на зразок *дорога, шлях, стежка, степ, ліс, поле, міст, гребля, сходи, двері* знахідний прийменниковий напрямку або шляху руху виконує роль атрибутивної семантики, конденсуючи в собі семантику згорнутого дієслова руху: *Двері в радіорубку відчинені навстіж* (О. Гончар); *А у тебе знов та ж доріжка в клас* (А. Малишко); *По сходах на другий поверх спішили якісь військові і цивільні* (П. Панч); *Чудесна річка Рона і Авіньйонський міст через неї [через річку] міцно ввійшли у французьку літературу* (М. Рильський); *Оглянувши міст через річку, Богдан повертає не на свою, а на Ярину вулицю* (М. Стельмах); *А хата через дорогу стояла пустою* (Є. Гуцало); *І степ – степ аж за обрій* (А. Головка). Напрямок руху може виражати атрибутивно-локативний родовий із прийменниками: *І неповторність кожної хвилини шукає шлях від болю до перлини* (Л. Костенко). *А снилось так: гарячий вітер з півдня* (Є. Плужник).

Переміщення прийменниково-відмінкових форм орудного місця в ад'єктивну позицію зумовлює виникнення складної семантики із функцією атрибута – статичного локатива. Орудний із просторовими прийменниками *за, під, над, перед, між* та ін. переважно залежить від іменників – назв конкретних предметів, напр.: *І обеліск на полі бою, І шлях за даллю голубою судьбою видані мені* (М. Нагнибіда); *Замели сніги залізничну колію між Києвом і Ніжином* (О. Довженко); *Небо над вербами помітно поблідло* (О. Гончар); *Арсен ... пильно вглядався в дорогу перед собою* (Є. Гуцало); *Нас із дідом зупинив туман над долиною* (М. Стельмах). Рідше опорними компонентами атрибутивних семантем в орудному прийменниковому відмінку виступають віддієслівні та відприкметникові іменники. За таких перетворень залишається тотожною просторова семантика вихідної позиції прийменниково-відмінкової форми: *Перекопська рівнина, таврійський степ – були полем великого бою перед Кримом* (Ю. Яновський); *Чорниш, ідучи, іноді оглядався назад і бачив гірське шосе, забите військами, багрову річку ... і темну глибіню за річкою* (О. Гончар); *Битва під Москвою була серйозною школою для наших воїнів* («Історія України»). Зміну локативної позиції в присубстантивну спричинено усуненням локативного дієслова з предикативного комплексу.

Віддієслівні іменники, утворені на основі дієслів «давальної семантики», набувають їхніх валентних властивостей, приєднуючи адресата в давальному відмінку. Напр.: *Відновлення роботи*

«Ощадбанку» дозволило за декілька років розпочати **видачу людям** заморожених радянських вкладів («Вісник»); **Питання про надання студенту права на повторне навчання вирішується ректором** («Урядовий кур'єр»); **Видача зарплати працівникам освіти затримується** («Освіта»); **Вручення премій студентам** відбулося у стінах юридичного факультету («Україна молода»); **Адресування доброзичливого слова людям** має надзвичайно позитивну енергетику («Всесвіт»); **Дарування сувенірів гостям міста** завжди було приємним дійством («День»); **Протягом декількох днів здійснювалося рознесення пасхальних кошиків волонтерами всім ветеранам** («Волинь»). Давальний, який залежить від іменника, а отже функціонує в ад'єктивній позиції, не набув великого поширення. Опорні іменники, що керують ним, звичайно співвідносні з дієсловами й зберігають попереднє дієслівне керування.

Специфічним синтаксичним явищем є конструкції із залежною від конкретних іменників ад'єктивною формою **для + родовий відмінок** із семантикою призначення: *Ах, як дивно було в тій великій кімнаті для дітей* (А. Головка). Прийменниково-відмінкова форма **для + родовий відмінок** конкретного іменника у функції призначення утворена від речень із предикатом зразка *призначатися, бути призначеним* [7, с. 48–49; 8, с. 152–153], пор.: *Прямо насупроти школи стояв будиночок для вчителів* (М. Стельмах) і *Прямо насупроти школи стояв будиночок, призначений для вчителів*; *Тут повинен бути агітпункт для військовослужбовців* (П. Загребельний) і *Тут повинен бути агітпункт, призначений для військовослужбовців* (П. Загребельний); *Кожному з вас рушничок для лиця і для ніг окремих, персональний* (О. Гончар) і *Кожному з вас рушничок, призначений для лиця і для ніг окремих, персональний*. Предикати із семою призначення, адресації виступають у конструкціях з адресатною семантемою, яка за їхньої редукції зберігає ці предикатні значення завдяки прийменнику **для**, напр.: *Квіти призначені для нареченої + Квіти стояли у вазі → Квіти для нареченої стояли у вазі*; *Кореспонденція надіслана для директора + Кореспонденція лежала на столі → Кореспонденція для директора лежала на столі*. Присубстантивна позиція залежних компонентів дає підстави кваліфікувати їх як атрибутивно-адресатні (призначення). Прийменники **від** із родовим відмінком унаслідок нейтралізації первинних **для** нього просторових, темпоральних та інших функцій іноді також уживані в атрибутивній позиції із супровідною функцією призначення: *Накинула на плечі велику хустку від дощу і вийшла з хати* (А. Головка); *Тимко топтався попереду і ніяк не міг знайти клямку від дверей* (Гр. Тютюнник).

Якщо форму присубстантивного родового відмінка з прийменниками **для, від і до** наповнюють абстрактні іменники, то він набуває семантики мети: *Година для праці настала* (Леся Українка); *Цей іменник означає предмет для зрізання злаків і трави* (Д. Білоус); *Поле для вирощування пшениці займало значну площу*; *Система для контролю температури не спрацювала*; *Кнопка для вмикання комп'ютера – на передній частині системного блоку*; *Скажи, сестра моя крилата, яких знайти від болю чар* (В. Сосюра); *А ключі від щастя у наших руках* (М. Стельмах); *Дуже мало фуражу, цілковита відсутність палива, звичайної води до пиття* (Ю. Яновський). Такі атрибутивно-цільові компоненти мають похідний характер: утворені внаслідок згортання підрядної частини мети, пор.: *Поле для вирощування пшениці займало значну площу ← Поле, призначене для вирощування пшениці, займало значну площу* ← *Поле, призначене, щоб вирощувати пшеницю, займало значну площу*.

Схожі трансформації простежуємо також за утворення атрибутивно-причинових й атрибутивно-темпоральних компонентів. Для цих атрибутивно-адвербіальних семантем характерний складний механізм творення. За транспозиції адвербіальної семантики причини, вираженої прийменниково-відмінковими формами знахідного, із детермінантної позиції речення в атрибутивну, вона потрапляє в залежність від опорних віддієслівних та відад'єктивних іменників, напр.: *В Григоренка була особлива неприязнь до жінок за власні сімейні нелади* (М. Стельмах); *Близько двадцяти працівників освіти отримали від керівництва області нагороди за сумлінну працю* («Освіта»); *Премія за працю в майстернях стала добрим стимулом...* (М. Зарудний). Родовий із прийменником **від (од)** у присубстантивній позиції виражає ознаку предмета за причиною певного стану; джерелом, з якого виникає позначуване явище, предмет, дія, напр.: *Повітря було повне свисту від стрілянини* (О. Гончар).

Атрибутивно-темпоральні словоформи корелюють із підрядними присубстантивно-атрибутивними частинами складного речення, пор.: *Молодь дев'яностих років виховувалася вже на відновле-*

них національних традиціях («Україна молода») і *Молодь, яка жила в дев'яності роки, виховувалася вже на відновлених національних традиціях*; *Література шістдесятих років характеризувалася активним розвитком нових напрямів («Дивослово»)* і *Література, яка виникла в шістдесяти роки, характеризувалася активним розвитком нових напрямів («Дивослово»)*.

Прислівна атрибутивна позиція семантем зі значенням часу, причини, мети аналізованих конструкцій регулярно співвіднесена з їхньою детермінантною позицією в реченні, пор.: *У дев'яності роки молодь виховувалася вже на відновлених національних традиціях*; *Від стрілянини повітря було повне свисту*; *Для праці настала година*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, за атрибутивної транспозиції прийменниково-відмінкових форм простежуємо їхню формально-граматичну нейтралізацію зі збереженням первинної семантики (суб'єкта, об'єкта, локатива, засобу, адресата, мети, призначення, причини, тощо), унаслідок чого в системі мови утворюються складні атрибутивно-субстанційні й атрибутивно-адвербіальні семантими. **Перспективними** є також дослідження процесів деривації складних адвербіально-субстанційних компонентів у сучасній українській мові.

Джерела та література

1. Безпояско О. К. Граматика української мови. Морфологія : [підручник] / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Либідь, 1993. – 336 с.
2. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : [монографія] / І. Р. Вихованець. – К. : Наук. думка, 1992. – 222 с.
3. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення : [монографія] / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – К. : Наук. думка, 1983. – 219 с.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: академічна граматики української мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська ; за ред. І. Р. Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
5. Городенська К. Г. Деривація синтаксичних одиниць : [монографія] / К. Г. Городенська. – К. : Наук. думка, 1991. – 192 с.
6. Плющ М. Я. Словоформа в семантично елементарному та ускладненому реченні : вибр. пр. / М. Я. Плющ. – К. : Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 362 с.
7. Туліна Т. О. Семантичні особливості субстантивних словосполучень з прийменником *для* / Т. О. Туліна // Мовознавство. – 1973. – № 6. – С.48–50.
8. Туліна Т. А. Функциональная типология словосочетаний : [монография] / Т. А. Тулина. – Киев ; Одесса : Вища шк., 1976. – 176 с.

Межов Александр. Адъективное функционирование существительных в синтаксических словосочетаниях. Стаття посвящена актуальним проблемам теорії синтаксическої транспозиції і адъективному функціонуванню падежних і предложно-падежних форм существительного; освітлені явлення синтаксическої адъективация. Теоретическая проблематика рассмотрена на фоне морфологической и синтаксической структур современного украинского литературного языка. Определен синтаксический адъективный потенциал падежних и предложно-падежних форм, его пополнение за счет существительных и их функциональных эквивалентов. Проанализировано соотношение синтетизма и аналитизма в грамматической системе языка, внешней (адъективной) направленности исходных именных слов. Определены семантические разновидности, предложно-падежные средства выражения и особенности деривации субстанционально-атрибутивных и адвербиально-атрибутивных семантем в именных словосочетаниях как составляющих семантически неэлементарных простых предложений современного украинского литературного языка.

Ключевые слова: имя существительное, транспозиция, синтаксическая адъективация, падежная форма, атрибут, адъектив.

Mezhov Aleksandr. Adjective Functioning of Noun in Syntactical Collocation. The article focuses on the urgent problems of syntactic transposition theory and functioning of case and preposition-case forms of noun. Phenomenon syntactic adjectivation in modern Ukrainian literary language studied. Theoretical problems have been examined against the background of the modern Ukrainian morphological and syntactic structure. The problem of transposition syntactic adjectival potential of case and preposition-case forms, principles of classification, varieties of transposition have been ascertained. Correlation of syntacticism and analytism in the modern Ukrainian grammatical system, external (adjective) orientation of initial noun word classes has been analyzed. Semantic varieties, prepositional-case facilities of expression and features of derivation of substantive-attributive and adverbial-attributive semantem in the complicated simple sentences of modern literary Ukrainian language are investigated.

Key words: noun, transposition, syntactic adjectivation, case form, attribute, adjective.

Стаття надійшла до редколегії
18.07.2013 р.